

حمایت از جهانگردان خارجی

از منظر فقه و حقوق

www.ketab.ir

حسین امیری

مدرس دانشگاه

سرشناسه	: امیری، حسین، ۱۳۵۴-
عنوان و نام پدیدآور	: حمایت از جهانگردان خارجی از منظر فقه و حقوق / حسین امیری.
مشخصات نشر	: تهران: نشر مشعر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۱ص.
شابک	: 978-964-540-944-7
وضعیت فهرست	: فیبا
نویسی	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۱۹ - ۲۳۱ .
موضوع	: گردشگری (فقه) گردشگری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام گردشگری -- ایران گردشگری -- قوانین و مقررات -- ایران
رده بندی کنگره	: BP1۹۸/۴
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی	: ۸۲۳۶۱۰۷

حمایت از گردشگران خارجی از منظر فقه و حقوق

مولف: حسین امیری

ناشر: موسسه فرهنگی هنری مشعر

چاپ و صحافی: چاپخانه مشعر

نوبت چاپ: اول / پاییز ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۹۴۴-۷ : ISBN: 978-964-540-944-7

تلفن مرکز پخش و فروشگاههای مشعر

تهران: واحد بازرگانی ۰۲۱-۶۴۵۱۲۴۸۷ فروشگاه مرکزی ۰۲۱-۶۶۵۸۲۰۹۵

فروشگاه قم: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۵۰۵

فهرست مطالب

۱۰	مقدمه
۱۱	اشاره به یک چالش
۱۲	زوایای مسئله گردشگری و جهانگردی
۱۳	اهداف این کتاب
۱۳	ساختار این اثر
		فصل اول:
۱۴	چیستی و تاریخچه جهانگردی
۱۵	مبحث اول: مفاهیم گردشگری و جهانگردی
۱۵	گفتار اول: مفاهیم گردشگری، جهانگردی، در لغت و اصطلاح
۱۶	گفتار دوم: مفاهیم مشابه گردشگری، جهانگردی، سیر و سیاحت، حمایت در لغت و اصطلاح
۱۶	گفتار سوم: تفاوت بین گردشگری و جهانگردی
۲۰	گفتار چهارم: تقسیم‌بندی گردشگری و جهانگردی
۲۰	الف- انواع گردشگری بر اساس تکلیف
۲۰	ب- انواع گردشگری بر اساس موقعیت مکانی
۲۰	ج- انواع گردشگری بر اساس هدف
۲۰	د- انواع گردشگری از نظر مکان مقصد
۲۱	و- انواع گردشگری از نظر موضوع
۳۱	مبحث دوم: تاریخچه جهانگردی
۳۴	گفتار اول: دوران تمدن اسلامی
۳۸	الف: تأسیس بیت الحکمه در تمدن اسلامی
۳۸	گفتار دوم: جهانگردان غربی در دوران تمدن اسلامی
۴۰	الف: جهانگردان غربی
۴۱	۱- جهانگردان غربی از قرن هفتم به بعد
۴۲	۲- جهانگردان غربی در عصر صفوی
۴۴	ب: اهداف جهانگردان غرب
۴۴	ج. تقسیم‌بندی گروه‌های جهانگرد غربی
۴۶	د. جهانگردان و گردشگران شرقی (دانشمندان مسلمان)
۵۱	گفتار سوم: دانشمندان و فقیهان جهانگرد مسلمان

مقدمه

جهان همواره در حال تغییر و تحول است و انسان‌ها در فرآیند توسعه فرهنگ و تمدن‌ها، پیشرفت‌های شگرفی در زمینه‌های مختلف زندگی خود ایجاد کردند. یکی از نمونه‌های بارز آن توسعه جهانگردی و گردشگری است که ملت‌ها و کشورها در ابعاد اقتصادی و فرهنگی، قرن‌ها به آن توجه کردند. حکومت‌ها با تسهیل گردشگری و جذب آنان با حمایت‌های حقوقی باعث شدند، توسعه و کسب منافع بسیاری برای جامعه خود از این راه به دست آید. اسلام به عنوان جامع‌ترین و کامل‌ترین دین الهی انواع انسان‌ها را حتی در عرصه بین‌المللی به محبت، دوستی و عدالت با یکدیگر دعوت کرده است. از منظر اسلام و با الهام از آیات نورانی قرآن کریم نگاهی ژرف و تصویر روشن‌تری پیش روی ما قرار می‌گیرد تا گردشگری و سفر انسان‌ها با دیدن نعمت‌ها و آثار به جای مانده از اقوام گذشته موجب تنبه و عبرت گردد. سیر و سیاحت در اسلام دارای اهداف عالی است؛ از جمله آن، شنیدن سخنان حق و پیام‌های حیات‌بخش توحیدی و بهره‌مندی از مواهب الهی از گردشگری است.

منظور ما از جهانگردان در این کتاب، جهانگردان خارجی غیرمسلمان و غیرذمی است. حضور جهانگردان و گردشگران خارجی غیرمسلمان در دارالاسلام و روش برخورد و ارتباط مسلمانان با آنان همواره با چالش‌هایی همراه بوده است که گاه جنبه شخصی و گاه جنبه حقوقی و حکومتی داشته است. مهم‌ترین دیدگاه و دلیل از منظر فقه اسلامی مسئله شرک، کافر (ذمی یا حربی) و اهل کتاب بودن

آنها است که این ادله باعث اجتناب مسلمانان از خارجیان شده است؛ اما تشخیص و شیوه تعامل و برخورد اسلامی با غیرمسلمانان از منظر سنت و سیره اهل بیت علیهم السلام متفاوت است. طبق مستندات روایی و فقهی، حضرات معصومین علیهم السلام در راستای هدایت، آگاه‌سازی و واداشتن غیرمسلمانان به تفکر و تعقل و اثبات طریق توحیدی همواره با احترام و رعایت آداب اسلامی، غیر مسلمانان را به حضور می‌پذیرفتند. فرصت گفت‌وگو، بحث و مناظره ایجاد می‌کردند و به سوالات آنان پاسخ می‌دادند. حتی اگر حقی از غیر مسلمانان در بلاد اسلامی که به عنوان تاجر، مسافر یا غیر آن تصبیح می‌شد، دستور رسیدگی و جبران خسارت آن را توسط خاطیان یا در صورت عدم دسترسی حکومت اسلامی به مجرمان، پرداخت خسارت از بیت المال می‌دادند. این روش در فرمان امیر مؤمنان علی علیه السلام به مالک اشتر نخعی به صراحت بیان شده است.

اشاره به یک چالش

بدون تردید، اسلام دین جهانی و فراگیر است که به منطقه، قوم و نژاد خاصی اختصاص ندارد. جامعیت و جهان شمولی این آئین توحیدی ایجاب می‌کند که با ملت‌ها، آئین‌ها و ادیان الهی در ارتباط باشیم. به همین دلیل جایگاه ویژه‌ای در فرآیند تمدن‌سازی به خود اختصاص داده است. اصل بنیادین در اسلام رابطه محترمانه متقابل با دیگر ملت‌ها و کشورها همراه با زندگی مسالمت‌آمیز بر اساس حفظ عزت، کرامت و مصلحت مسلمانان است. این ارتباط با سیر و سفر، سیاحت و گردشگری میسر می‌شود و اسلام به این موضوع توجه دارد و حتی دستورالعمل‌های فرائی هم دارد. آیاتی که به سیر و گردشگری امر و هدف را اندیشیدن و اطلاع از نظام آفرینش می‌داند و به سفر بعضی از انسان‌های برگزیده و الهی اشاره می‌کند؛ البته آیاتی هم ترک جهانگردی و سیر و سفر را سرزنش و نکوهش می‌کنند.^۱ سفر در سیره بعضی انبیای الهی مانند حضرت ابراهیم، یوسف، موسی، خضر و محمد صلی الله علیه و آله مستند به آیات قرآن است.^۲ مناظره‌های علمی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امیر مؤمنان علی علیه السلام با مخالفان اسلام، علمای نصارا و برخورد محترمانه با آنان، دلیل دیگری بر روش صحیح برخورد با غیرمسلمانان است. فقها هم سیر و سفر و جهانگردی را با اهداف عقلانی تأیید نمودند؛ اما اشتیاق و حضور و بازدید جهانگردان و گردشگران غیرمسلمانان در کشورهای اسلامی از اماکن اسلامی و از طرف دیگر ممانعت از حضور آنان در بعضی اماکن مقدس اسلامی و یا برخوردهای متفاوت دولت‌ها و حتی مردم مسلمان با آنان موجب تعارض شده است؛ فقها حضور گردشگران غیرمسلمان به ویژه زنان جهانگرد را در بلاد اسلامی منوط به رعایت ضوابط و احکام اسلامی دانسته‌اند. برای برای حضور جهانگردان خارجی غیرمسلمان در اماکن مقدس اسلامی مثل مساجد و حرم مطهر ائمه اطهار علیهم السلام نظرات متعدد فقهی وجود دارد که از مسائل

۱. آل عمران: ۳، آیه ۱۲۷؛ عنکبوت: ۲۹، آیه ۲۰؛ کهف آیه ۸۱ الی ۸۹؛ سوره فالغ: ۲۵، آیه ۴۴.

۲. یوسف، آیه ۱۹؛ قصص: ۲۸، آیه ۲۱؛ سوره طه: ۲۰، آیه‌های ۹-۳۵.

مستحدثه فقهی به شمار می‌آید. از منظر فقهی دادن اجازه به غیر مسلمانان برای ورود به کشورهای اسلامی و جامعه مسلمانان و بستن پیمان‌نامه صلح و امان با کافران بنا بر مصلحت از وظایف حاکم اسلامی است، که در حوزه مسئولیت حکومت اسلامی ایفای نقش می‌نماید و این در نظام اسلامی از اختیارت ولایت مطلقه فقیه است. اثر پیش رو، سعی دارد در فرایند طرح مباحث، بر یک سؤال محوری بیشتر تمرکز کند و آن این است که مبانی فقهی و حقوقی حمایت از جهانگردان خارجی چیست.

از منظر فقه، کافران به ذمی، مستأمن، مُعاهد و حربی تقسیم و دارای تعریف مستقلی هستند و برای حضور کافران ذمی و معاهد در دارالاسلام شرایطی قرار داده شده است؛ اما فقها به نجاست غیرمسلمانان تحت عنوان مشرکین و کفار طبق آیه ۲۸ سوره توبه استدلال نمودند، اختلاف نظر فقها هم وجود دارد، جمعی بر این نظرند که اهل کتاب مشرک هستند و موجب گسترش حکم برای اهل کتاب شدند که در بحث فقهی در باب جهاد و اهل ذمه آن را بیان نمودند و جمع دیگری از فقها با تسری دادن حکم نجاست به اهل کتاب با آن مخالفت نمودند. فقها برای گردشگران غیرمسلمان در بلاد مسلمانان ضوابط خاص فقهی که دلالت بر منع شرعی دارد بیان نمودند و این موارد شامل: عدم حق شفعه برای غیرمسلمان، ممنوعیت از خرید قرآن و مالکیت آن، ممنوعیت از وکالت، عدم ضمان در تلف و غضب خوک و مشروبات الکلی و محرومیت از مالکیت ناشی از احیاء اراضی موات است (اختلاف نظر در مورد اخیر وجود دارد)

مسئله چالش برانگیز دیگر حضور زنان جهانگرد و گردشگر غیرمسلمان است. از وظایف حکومت اسلامی، اجرای احکام اسلامی در جامعه است و باید از عفت عمومی جامعه اسلامی پاسداری کند و از راه‌ها و عواملی که سبب فساد و انحراف می‌گردد جلوگیری نماید. بر این اساس اگر حاکم اسلامی تشخیص دهد که حضور زنان غیرمسلمان بدون پوشش مناسب در جامعه اسلامی موجب گسترش فساد شود و یا سبب روی آوردن به بی‌حجابی و ترویج آن شود، می‌تواند از اختیارات حکومتی خود بهره گرفته و با توجه به مصلحت عمومی امت اسلامی آنان را به پوشش خاصی الزام نماید، منظور پوششی که از فساد و انحراف جلوگیری کند.

زوایای مسئله گردشگری و جهانگردی

مبانی حقوقی حمایت از جهانگردان خارجی در حقوق عمومی و خصوصی بیان می‌شود، در حقوق عمومی، وضعیت بیگانگان یا جهانگردان در ابعاد حقوق اساسی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و حقوق قضایی است. اصول حاکم بر روابط دول اسلامی با جهانگردان خارجی با استناد به قاعده «المؤمنون عند شروطهم»، قاعده لاضرر ولا ضرار فی الاسلام و عقد امان (مستأمنین) است که لزوم احترام متقابل، حسن معاشرت، رعایت حرمت جان و مال و آبرو، کرامت انسانی و اخلاقی را شامل می‌شود. بستر اصلی قوانین و مقررات حمایت از حقوق گردشگران خارجی، حقوق بین الملل خصوصی است. مانند: تابعیت، اقامتگاه، وضع حقوق مدنی و کیفری جهانگردان خارجی، قواعد حاکم بر آن است. علاوه بر آن، مهم‌ترین

اصولی که در قانون اساسی در خصوص وضعیت خارجیان و امور انسانی و اخلاقی وجود دارد در اصل ۴، ۱۴، ۲۲، ۳۲، ۳۴، ۴۲، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۱۳۹ آمده و می‌تواند راهگشای عملی در مناسبات و تعامل با جهانگردان خارجی باشد. از همین رو، در تحقیق حاضر بررسی ابعاد بحث به منظور پاسخ به مسئله، از فقه، حقوق عمومی، حقوق خصوصی و بین الملل بهره خواهیم برد.

اهداف این کتاب

۱. تبیین مبانی فقهی حمایت از جهانگردان خارجی غیرمسلمان در دارالاسلام
۲. تبیین نوع حمایت از جهانگردان خارجی از منظر حقوق و حدود آن در دارالاسلام
۳. تبیین مبانی حقوق بین الملل در حمایت از جهانگردان خارجی غیرمسلمان در دارالاسلام
۴. تبیین حقوق و تعهدات جهانگردان و گردشگران خارجی غیرمسلمان.
۵. توسعه در فرهنگ عمومی جامعه و مراکز و اماکن مذهبی در نحوه تعامل و برخورد اسلامی با جهانگردان خارجی غیرمسلمان.
۶. ارائه راه کارهای اصولی به مراجع تقنینی برای اصلاح و یا اعمال تغییرات لازم در وضع قوانین تسهیلی مربوط به جهانگردان خارجی.
۷. برجسته‌سازی نگرش کاربردی و توجه جدی نظرات فقها به ویژه حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در خصوص جهانگردان خارجی و روابط بین الملل. (احکام ثانویه) با رویکرد تمدنی
۸. انتقال مفاهیم عالی در فقه نسبت به موضوع جهانگردان خارجی به مسئولین جهت توسعه صنعت توریسم در کشورهای اسلامی.

ساختار این اثر

موضوع را از دو دیدگاه مورد بحث قرار دادیم. یکی از دیدگاه فقه امامیه و دیگری از دیدگاه حقوق موضوعه. در فصل نخست چستی، انواع و تاریخچه گردشگری در قالب دو مبحث با همین عناوین بیان می‌گردد. در فصل دوم مبانی حقوقی موضوع در دو مبحث بررسی می‌شود، در مبحث اول سیر و سفر و ابعاد آن از منظر آیات قرآن کریم با سه گفتار پیرامون موضوع در سیره اهل بیت علیهم السلام و در مبحث دوم که سه گفتار مربوط به حضور کافران در دارالاسلام و منع آنان در اماکن مقدس اسلامی با آرای فقها در تقسیم‌بندی کافران مطرح شده است. در گفتار چهارم استثنائات حمایت از جهانگردان و گفتار پنجم تکالیف اختصاص به بیگانگان مربوط به عدم نقض قرارداد است. فصل سوم بررسی مبانی حقوقی حمایت از جهانگردان خارجی و دارای دو مبحث است، در مبحث اول حقوق عمومی و خصوصی حمایت از جهانگردان در چهار گفتار مطرح است، گفتار اول حقوق اساسی و در گفتار دوم حقوق خصوصی حمایت و در گفتار سوم اصول حاکم بر روابط دول اسلامی با جهانگردان خارجی و قواعد خاص بیان می‌شود. مبحث دوم وضع قوانین بین المللی، ملی و اساسنامه‌ها بررسی شده است.